

СЕКЦІЯ 10
СТАТИСТИКА

УДК 311.42:005

Бараник З.П.*доктор економічних наук, професор
Київського національного університету
імені Вадима Гетьмана***Берідзе Т.М.***кандидат технічних наук, доцент
Криворізького факультету
Запорізького національного університету***ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
СТАТИСТИЧНОГО МОНІТОРИНГУ НА ПІДПРИЄМСТВІ****BASIS OF FORMATION OF THE STATISTICAL MONITORING SERVICES****АНОТАЦІЯ**

Стаття присвячена проблемі пошуку ефективного інструментарію розробки і реалізації відповідної методології статистичного моніторингу, яка забезпечить адаптацію поточної діяльності до стратегічних цілей підприємства, а також методи оцінки ефективності функціонування системи управління підприємством.

Ключові слова: моніторинг, управління, ефективність, системи виміру, стратегія, економічний стан.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена проблеме поиска эффективного инструментария разработки и реализации соответствующей методологии статистического мониторинга, которая обеспечит адаптацию текущей деятельности к стратегическим целям предприятия, а также методы оценки эффективности функционирования системы управления предприятием.

Ключевые слова: мониторинг, управление, эффективность, системы измерения, стратегия, экономическое состояние.

ANNOTATION

The article is devoted to the search for effective tools of development and implementation of a methodology for statistical monitoring, which will provide the adaptation of current activities to the strategic objectives of the enterprise, as well as methods for evaluating the performance of the enterprise management system.

Keywords: monitoring, management, efficiency, measurement, strategy, economic status.

Постановка проблеми. Господарювання в ринкових умовах зажадало від керівництва підприємств освоєння механізму розробки і реалізації стратегії, адаптації поточної діяльності до стратегічних цілей, а також пошуку нових методів оцінки ефективності функціонування системи управління підприємством. Як показує проведений аналіз, поняття «моніторинг» не має однозначного тлумачення, тому що вивчається і використовується у рамках різних сфер науково-практичної діяльності. Складність формулювання пов'язана, на нашу думку, із приналежністю цього терміна як сфері науки, так і сфері практичної діяльності. Він може розглядатися і як спосіб дослідження реальності, що використовується у різних науках,

і як спосіб забезпечення сфери управління різними видами діяльності за допомогою подання своєчасної і якісної інформації особам, що приймають рішення. Актуальність і практична необхідність науково-методичних досліджень у напрямі організації і методики статистичного моніторингу в системі стратегічного управління на українських підприємствах визначається такими складовими:

– потреба в освоєнні методів внутрішньовиробничого обліку і контролю, економічного аналізу, адекватних ринковій економіці;

– конкуренція, яка посилюється, вимагає все більш швидкої адаптації до ринкового оточення, яке постійно змінюється;

– ускладнення організаційної структури (злиття окремих підприємств у групи), що вимагає координації взаємозв'язків між новостворюваними, та вже існуючими підсистемами управління;

– сучасна орієнтація на синтез, інтеграцію різних наукових областей і сфер людської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняними науковцями зроблений значний внесок у визначення моніторингу, як статистичного методу дослідження, серед них можна виділити М. Пугачову, О. Олексійчук, Є. Павлюк [2; 4; 5] та ін. Дослідниками були визначені концептуальні основи статистичного моніторингу загалом та особливості статистичного моніторингу на промислових підприємствах. На окрему увагу заслуговує дослідження М. Пугачової «Концептуальні основи статистичного моніторингу» [3], в якому узагальнено та систематизовано основні підходи щодо застосування моніторингу у статистичних дослідженнях в сучасних умовах ринкової економіки. Системи моніторингу в якості найваж-

лівішої складової управління економічними об'єктами недостатньо висвітлені у науковій літературі. Можна виділити лише окремі праці В. Галіцина, А. Когута, В. Комарова, Н. Кравченко, В. Маркова, Г. Черкашина, А. Шевякова в яких вирішуються лише деякі питання організації моніторингу. «Системи моніторингу в управлінні економікою: моделювання та інформаційні системи в економіці» В. Галіцина [1] присвячено питанням побудови і застосування моніторингу в економічних системах. Розглянуто основні підходи та доклало обґрунтовано критерії оцінювання систем моніторингу, побудовані математичні моделі функціонування моніторингової системи.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Серед фахівців існує думка, що моніторинг може бути розглянутий як самостійна функція управління виробничим процесом. Ця точка зору уявляється умовною, оскільки виробничий процес протікає у взаємному перетинанні усіх функцій і стадій виробництва, і тому його сутнісні характеристики можуть бути розглянуті з необхідною повнотою, тільки відповідно до інших процесів управління підприємством.

На нашу думку, моніторинг повинен розглядатися як одна з важливіших відносно самостійних ланок в управлінському циклі. У рамках моніторингу проводиться виявлення і оцінювання дій щодо здійснення заходів по управлінні підприємством. При цьому забезпечується зворотній зв'язок, який надає інформацію про відповідність фактичних результатів цілям підприємства. Завдання полягає саме в тому, щоб правильно оцінити міру, напрям і причини відхилення поточної ситуації і результатів від поставлених цілей. Ці відхилення визиваються впливом різних зовнішніх і внутрішніх чинників на підприємство.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення основних засад побудови статистичного моніторингу на підприємстві, що дасть можливість адекватно та своєчасно оцінювати економічний стан підприємства і реагувати на ризики, які можуть виникнути у процесі функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Варто зазначити, що реалізація економічного моніторингу на підприємстві повинна здійснюватися, на наш погляд, у певній послідовності: затвердження (розробка) показників оцінки реалізації стратегії; створення системи вимірів і відслідковування параметрів контролю; порівняння фактичних параметрів з нормативними (еталоном, запланованим рівнем); оцінка результатів порівняння і прийняття рішень по забезпеченню відповідних показників.

Перший етап – це встановлення тих показників, за якими буде проводитися оцінка реалізації стратегії, зазвичай ці показники безпосередньо пов'язані з тією стратегією, яку реалізує підприємство.

Вибір показників для моніторингу є дуже важливим, оскільки від цього залежатиме оцінка успішності виконання стратегії. При виборі показників для стратегічного контролю керівництво повинне розставити пріоритети, для того, щоб зуміти зробити однозначний висновок у тому разі, якщо деякі показники вказують на проблеми реалізації стратегії, а інші – на позитивні зміни [5].

Другий етап – створення системи виміру і відстежування стану параметрів економічного моніторингу.

Існує чотири можливі підходи до побудови систем виміру і відстежування. Керуюча система – це система контролю на основі ринкових показників функціонування підприємства. Тут можуть вимірюватися ціни на продукти підприємства, ціни на акції підприємства і дохід від інвестованого капіталу. Вимір ведеться в ринковому порівнянні стану цих параметрів. Другий підхід – це вимір і відстежування стану виходу різних підрозділів підприємства. У цьому разі окремим підрозділом (структурною одиницею) підприємства встановлюється мета, і після цього оцінюється наскільки виконують поставлені ним завдання. Третій підхід – це так званий бюрократичний підхід контролю. У разі цього підходу досконально описується ті напрями, що вказують, як потрібно працювати, які дії виконувати, тощо. При такому підході відстежується і контролюється не те, що отримано, а те, наскільки вірно виконуються встановлені процедури і правила. Основою бюрократичного підходу є стандартизація. Четвертий підхід до виміру і відстежування стану параметрів підприємства базується на встановленні норм стосунків і системи цінностей на підприємстві. У цьому разі контроль перетворюється на самоконтроль.

Третій етап – порівняння реального стану параметрів економічного моніторингу з бажаним станом. При проведенні цього порівняння менеджери можуть зіткнутися з трьома ситуаціями: реальний стан краще за бажаний, реальний стан відповідає бажаному і, нарешті, реальний стан гірший за бажаний.

На четвертому завершальному етапі розробляється оцінка результату порівняння і ухвалення рішення з коригування показників. Якщо реальний стан відповідає бажаному, зазвичай приймається рішення про відповідність показників моніторингу запланованим, тобто змінювати нічого не потрібно. У разі, коли реальний стан параметрів моніторингового контролю кращий за бажаний, можна збільшити бажане значення параметра контролю, але тільки за умови, що це не суперечитиме цілям підприємства. Це коригування може торкатися як засобів досягнення цілей, так і самих цілей.

Проведення коригування проходить за такою схемою. Раніш за все проводиться перегляд показників контролю. Для цього з'ясовується, наскільки вибрані показники контролю і ви-

значений для них бажаний стан відповідають встановленим цілям підприємства і вибраної стратегії. Якщо виявляється протиріччя, то відбувається коригування показників. Якщо ж показники контролю не суперечать цілям і стратегіям, то починається перегляд цілей. Може статися так, що зміна умов зовнішнього середовища робить неможливим досягнення поставлених цілей. У такому разі цілі мають бути скориговані, але якщо середовище дозволяє підприємству і далі йти до поставленої мети, то варто процес коригування перевести на рівень стратегії підприємства.

Перегляд стратегії припускає з'ясування того, що реалізація вибраної стратегії не може привести підприємство до поставленої мети. Якщо це так, то варто провести перегляд стратегій, якщо ні, то причини незадовільної роботи підприємства потрібно шукати в організаційній структурі або в системі інформаційного забезпечення, або ж у функціональних системах забезпечення діяльності підприємства. Не виключається варіант, коли перелічені напрями мають позитивний розвиток, тоді причину неуспіху підприємства потрібно шукати на рівні окремих операцій і процесів. У цьому разі коригування показників повинно торкнутися роботи співробітників і бути спрямоване на поліпшення систем мотивації, підвищення кваліфікації працівників, удосконалення організації праці і внутрішньоорганізаційних стосунків тощо.

Варто підкреслити, що при формуванні системи статистичного моніторингу необхідно ґрунтуватися на знанні критичних чинників успіху головних стратегічних завдань на кожному етапі бізнес-стратегії. Ця система припускає визначення декількох ключових фінансових показників досягнення критичних чинників успіху.

У зв'язку з цим нам уявляється цікавим взаємозв'язок між життєвими циклами продукту, стратегічними завданнями підприємства і спеціалізованими заходами моніторингу

На фазі впровадження продукту міри системи моніторингу багато в чому збігаються з фінансовою оцінкою самого проекту. Майбутні прибутки від успішного впровадження нового продукту часто невизначені і будь-яка надскладна система контролю дасть неточні результати. Проблема отримання прибутків – відставання у часі цілком успішно вирішується застосуванням методу дисконтованого копійчаного потоку відносно прогнозованих грошових коштів, що враховує часовий лаг отримання позитивних результатів від успішної реалізації програми зі створення продукту.

На цьому етапі некоректно використовувати для контролю проекту деякі показники оцінки величини кінцевого результату. Критичні фактори успіху обраної стратегії мінятимуться залежно від конкретних етапів програми дослідження ринку, які проводяться для виявлення і підтвердження вірогідного ринкового попиту на кінцевий продукт. Природно, що єдиною логіч-

ною мірою фінансового контролю є моніторинг досягнення значних результатів на певних етапах досліджень і розробок, а також порівняння фактичних витрат, понесених для досягнення конкретного результату, з прогнозованими витратами на цій стадії проекту. Іншим важливим елементом моніторингового процесу є регулярне коригування оцінок кінцевого результату і майбутніх витрат, мета якої – визначити фінансову доцільність продовження проекту.

Як тільки продукт успішно впроваджений на ринок, стратегічні завдання підприємства міняються і, природно, повинна змінитися система моніторингу. На цій стадії розвитку критичними чинниками успіху є збільшення частки ринку і загальне зростання самого ринку в цілому, а інвестиції потрібно спрямовувати на досягнення відповідних цілей. Як і у попередньому випадку, інвестиції на стадії зростання не приносять фінансової віддачі до тих пір, поки продукт не досягне фази зрілості.

Для того щоб обґрунтувати первинні інвестиційні рішення, необхідно також використовувати методи статистичного моніторингу, які містять методики довгострокового фінансового аналізу проекту, наприклад дисконтований грошовий потік. Такі методики дозволяють постійно коригувати вибір між альтернативними стратегіями. Таке використання уявляється доцільним в якості показника моніторингу для оцінки того, наскільки успішно здійснюється обрана стратегія.

Якщо моніторинг обмежити аналізом короткострокових результатів, то у підприємства може виникнути прагнення поліпшити результати за допомогою скорочення маркетингових витрат на розвиток ринку або на довгострокове зростання власної частки ринку. Такі заходи із скорочення витрат можуть призвести до небажаних наслідків при входженні ринку в стадію зрілості.

Висновки з дослідження і перспективи подальшого розвитку в цьому напрямі. Отже, проведене дослідження свідчить про те, що розвиток економічного стану підприємства в умовах ринку неминує супроводжується дією зовнішнього середовища. Процес адаптації українських підприємств у взаємодії з зовнішнім середовищем стає все більш динамічним, складним і слабо передбачуваним, має вирішальне значення в сучасних умовах господарювання. У цій ситуації управління підприємствами значно ускладнюється, оскільки: зростає кількість завдань управління, які не можуть бути вирішені на підставі екстраполяції попереднього досвіду і, як наслідок, потрібні нові підходи до забезпечення підприємств моніторинговими системами; підвищується вірогідність виникнення невизначеності у зовнішньому середовищі, що, у свою чергу, вимагає застосування сучасних методів теорії випадкових процесів пристроєння систем моніторингу на підприємствах; з'являються нові стратегічні завдання,

складність і новизна яких створюють підвищене навантаження на керівництво, що вимагає застосування відповідних новітніх інформаційних технологій при здійсненні моніторингу.

У зв'язку з цим гостро постає питання пошуку ефективного інструментарію, пов'язаного із розробкою і реалізацією відповідної методології статистичного моніторингу, яка забезпечить адаптацію поточної діяльності до стратегічних цілей підприємства, а також методів оцінки ефективності функціонування системи управління підприємством.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Галіцин В.К. «Системи моніторингу в управлінні економікою: моделювання та інформаційні системи в економіці». – Київ, 2001. – 244 с.
2. Пугачова М.В., Лебедєв Є.О. Питання створення статистичного моніторингу соціально-економічної сфери // Статистика України. – 1999. – № 2. – С. 60-64.
3. Концептуальні основи статистичного моніторингу : монографія / Д.Д. Айстраханов, М.В. Пугачова, В.С. Степашко та ін.; За ред. М.В. Пугачової. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2003. – 343 с.
4. Болквядзе И.Р. Формирование системы мониторинга экономического состояния промышленного предприятия как фактор повышения эффективности системы управления : дис. ... канд. экон. наук. – Москва, 2004.
5. Масалитина Елена Сергіївна. Економічний моніторинг в стратегічному управлінні промисловим підприємством : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05. – Москва : РГБ, 2007.
6. Свідрик Т.І. Теоретичні засади моніторингу як інформаційно-аналітичної складової прийняття управлінських рішень // Наука й економіка: Науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету, 2007.
7. Погостинський Ю.А. Базовые модели экономического мониторинга предприятий : дис. ... канд. экон. наук. – Санкт-Петербург, 1997.
8. Фасхiev А.А. Різноманітні моделі стратегічного управління на підприємстві [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.beintrend.ru>.